

Rozhovor s Prof. PhDr. Ivanem Jakubcem, CSc. (ředitel Ústavu hospodářských a sociálních dějin od roku 2018)

Otázky kladl: Adam Štverka

Kdy, proč a s jakými motivacemi jste přišel na ústav?

No, to je pěkná otázka. Přál jsem si zkusit něco nového. V době, kdy jsem přišel na Filozofickou fakultu, existovala zde katedra obecných dějin a pravěku. V polovině akademického roku 1990/1991 se otevřela možnost nastoupit na obor hospodářských a sociálních dějin. Tehdy mou motivací bylo zkrátka touha zkusit něco jiného.

Čím konkrétně jste se zabýval v předcházejícím období?

Odborně jsem se zabýval dějinami dopravy a techniky, takže přechod na obor hospodářských a sociálních dějin pro mě neznamenal zas takovou změnu. Měl jsem zde dokonce lepší uplatnění než v oboru obecněji zaměřených dějin.

Jak jste si tehdy představovali obor HSD a jak se od té doby váš názor proměnil, pokud se proměnil?

Vzhledem k tomu, že obor tehdy existoval jenom na Vysoké škole ekonomické v rámci katedry hospodářských dějin, tak jsem si vlastně o něm mnoho nepředstavoval. Lákadlem pro mě byla spíše možnost podílet se na konstituování a na tvorbě podmínek, aby obor mohl existovat na Karlově univerzitě.

Jak hodnotíte budoucí možnosti oboru a ústavu?

Možnostmi, aspoň z toho, co jsem za dvacet osm let v akademické sféře zažil, je udržet jejich základní pojetí, tedy neztratit kontakt se základními principy historické vědy. To znamená pracovat s prameny a podobně, a neupadnout do modelování a kliometrických studií. Myslím, že se nám to podařilo — v řadě dalších univerzitních pracovišť k tomu také přistoupili. To, kam se ústav posune, bude zajisté také záležet na jeho schopnosti expandovat, respektive na tom, jak bude probíhat jeho generační obměna. Ta už ostatně začala, a v tuto chvíli to v tomto případě považuji za zlomové.

Myslíte, že se bude navyšovat i počet studentů?

Navýšení studentů bych se velmi přál (*směje se*). Samozřejmě zájem o hospodářské a sociální dějiny mezi studenty je, ale problémem je dokázat je včas oslovit. V bakalářském studiu se jedná hlavně o Úvod do studia historie, kde probíhá, nebojme se

toho slova, boj o studenty. A následně se jedná také o přednášky a cvičení, v jejichž rámci se jim mohou představit některá specifika. A nakonec tam, kde ten zájem je, ale přesto bychom si jej představovali o něco silnější, je v magisterském studiu. Přeci jen s rozdělením do tří ústavů se hospodářské a sociální dějiny staly malým oborem. Letos jsme vypsalí dodatečné magisterské zkoušky na září, takže si od toho slibujeme, že by studentů mohlo nastoupit o něco více.

Jaké své dílo, vzniklé v době působení na ústavu, považujete za své nejvýznamnější či nejzajímavější?

To je otázka, na kterou se mi nechce moc odpovídat, ale zkusím to. (*směje se*) Z novějších prací to je bezesporu poslední monografie o celní politice a patentech. Není to sice nic moc čtivého, ale k tomuto tématu vlastně nic jiného neexistuje. Také pro mě bylo neuvěřitelně těžké přeložit z němčiny *Průmyslovou revoluci* od Ákoše Paulinyiho,¹ to byl pro mě strašlivý úkol, že se dodnes divím, že jsem ho dokázal dotáhnout do konce. No a z těch ostatních věcí si myslím, že bylo úspěchem přiblížit českou historiografii té evropské, zejména ve směru na Německo a Labe, což uznávají i kolegové dál na západě, nejenom v Německu. Ale to už je té sebechvály až až.

Kterak myslíte, že k úspěchu děl přispěla institucionální příslušnost?

Určitě tam to přispění je, Univerzita Karlova poskytovala finance, měl jsem možnost i těsně před revolucí být na jednom kurzu v Bamberku v roce 1989, kde když někdo řekl, že je z Karlovy univerzity, tak mu odpověděli: „jo, to je stará univerzita, to je v pořádku.“ A současně jsem měl i možnost být na stipendiu Alexander von Humboldt-Stiftung, kde rozhodně mě i kolegové v Münsteru na Westfälische-Wilhelms-Universität přijali jako kolegu, byť z východu, tak ze staré univerzity, takže to rozhodně ano.

Podařilo se mezi magistry a zvláště doktorandy vychovat někoho, koho považuje za svého pokračovatele či žáka?

To je asi ještě brzo. (*směje se*) Samozřejmě každý student utkví nějak jinak. Ať už je průšvihář, nebo je nadaný či spolehlivý a podobně. Já vzpomínám na svého odchovance, dnes již docenta Jana Štemberka. To byl vlastně můj první doktorand, a já mu pomáhal a byl rád, když se dal na akademickou dráhu a vydržel u ní. Samozřejmě je jich více, ale nejspíš bych si teď nevzpomněl na jména. Kolega Jiří Bareš, ten tragicky zemřel, ten byl první doktorand, co u mě začal, ale absolvoval až později.

Nacházíte nějaké vskutku oborově významné osobnosti, jež se ústavu během své existence podařilo vychovat?

To je další těžká otázka. I když jsem byl u zrodu, tak si nepamatuji všechna jména. Za těch osmadvacet let jich je opravdu hodně. Řada z nich s námi udržuje úzký vztah. Určitě máme radost z kolegyně Lenky Burgerové, která skloubila hospodářské a sociální dějiny a dějiny architektury. Takže ta určitě patří mezi ty velmi nadějně.

---

1 Ákoš Paulinyi, *Průmyslová revoluce: o původu moderní techniky*, 1. české vyd, přeložil Ivan Jakubec. Praha 2002, 290 s.

Bohužel studium nedokončil velmi nadějný kolega, nyní starosta Prahy^{7,2} do kterého jsem vkládal velké naděje. Jinak bych zmínil, že se podařilo s francouzskou stranou, univerzitou v Bordeaux, mít v rámci cotutelle společného doktoranda Jana Olivu, který následně ve Francii zůstal, takže po této stránce máme svého vyslance až u břehu Atlantiku. Jinak u těch ostatních mě těší, že všichni naši absolventi našli nějaké pracovní uplatnění. Samozřejmě ne všichni dělají hospodářské nebo sociální dějiny, ale ve společenském spektru se neztratili. Naši kolegové pracují v Ústavu pro studium totalitních režimů, působí v Národním technickém muzeu, například kolega Miloš Hořejš, a jinak další působí v Archeologickém ústavu i na dalších vysokých školách; třeba kolega Jiří Dvořák v Českých Budějovicích.

Jak vnímáte proměny způsobu výuky historie a HSD?

Ke změnám docházelo v souvislosti s akreditacemi. Z počátku žádné nebyly, zaváděly se až v polovině devadesátých let. A tehdy bylo ještě studium historie pětileté. To znamená, že tomu odpovídala i výuka, měla sice přednášky i semináře, ale rozhodně to nebylo tak specializované, jako když došlo k rozdělení magisterského cyklu před pěti lety. Zaměření předmětů se muselo této změně přizpůsobit, ať už semináře, nebo odbornější předměty typu historiografie. Kdybyste totiž dříve vypsal předmět Historiografie hospodářských a sociálních dějin, tak by vám tam nikdo nepřišel. Struktura se určitě změnila ve prospěch odborných předmětů, a těch, které jsou připojené k hospodářským a sociálním dějinám. A jinak je limitován i počet předmětů. Nedávno jsme třeba odevzdali navazující akreditaci, kde došlo k ještě podstatnějším změnám, které jsou dány požadavky univerzity a fakulty. Nyní bude ještě volnější nabídka a předměty budou i jinak ohodnocovány. Strop nebyl tak striktní.

A u vysokoškolského studia na fakultě všeobecně, vnímáte některé rozdíly?

Proměnilo se. Ukázal bych to na příkladu. Když jsem byl v roce 1991 v Německu, neměl jsem problém stačit kolegům z hlediska znalostí, ale nestačil jsem jim z pohledu kladení si otázek. V současné době, a možná, že kolegové budou mít jiný názor, je trend takový, že se umí studenti lépe ptát, ale méně toho vědí. Samozřejmě je to ryze individuální, ale zdá se mi, že představa, že všechno se dá najít na internetu, je chybná. A třebaže odmítám biflování, historie se podle mě bez znalostí dat dělat nedá. Nota bene, když je to na internetu špatně.

Vy působíte i na Vysoké škole ekonomické, máte tam některý z předmětů souběžný s FF UK?

Podobný. Mám tam československé dějiny 1918–1992, se zaměřením na ekonomii, takže mohu srovnat i studenty. V některých případech vychází lépe jedni, v jiných druhí, nicméně nedá se generalizovat. Pokud má student zájem, může být úspěšný na ekonomce i na historii. Tamní studenti mají obtíž si současné procesy představit v minulosti. Je třeba začít tím, jak vypadala monarchie, jak byla rozdělena. Na druhou stranu se tam dbá více na využívání techniky, což mohu naopak přinést sem. Tam je skoro povinnost pustit dobový film, tady to funguje naopak jako oživení.

---

2 Jan Čížinský.

Jak hodnotíte pozici ústavu v českém kontextu a v rámci světového bádání?

Myslím, že Ústav si již vydobyl své respektované místo. Jednak z toho důvodu, že z počátku byl jediným pracovištěm zaměřeným na hospodářské a sociální dějiny, opomeneme-li tu katedru hospodářských dějin na VŠE. Zároveň, jak šel čas, naši kolegové zřídili centrum pro hospodářské a sociální dějiny na ostravské univerzitě, což je práce Milana Myšky. V tom samozřejmě spočívá výhoda, že máme kolegy, kteří se dají využít při oponenturách, komisích, a podobně. Současně je to i do jisté míry konkurence. Oni mají možnost více expandovat, než my tady. Na druhou stranu na ostatních univerzitách jsou hospodářské a sociální dějiny zahrnuty do jiných předmětů. Chybí jim tam institucionální centrum. Je škoda, že se s odchodem do důchodu docentky Jany Englové z Ústí nad Labem, která s námi úzce spolupracovala v počátku, nenašla obdobně kvalitní náhrada. S Masarykovou univerzitou v Brně jsou naše kontakty omezené, více spolupracujeme spíše s tou Ostravou. Opava je zaštitěna kolegou Jiráskem, ale centrum tam neexistuje, a profesor Zdeněk Jiránek, náš odchovanec, stále vede Ústav historických věd. Ani tam ale nevzniká nijak velká komunita. Zároveň jsme jediní, kteří vydávají cizojazyčný časopis (*Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen*, pozn. aut.), od samého počátku. Jiný takový u nás není.

V rámci světového kontextu nám při vzniku Ústavu pomohli manželé Mikuláš a Alena Teichovi, kteří nám po listopadu 1989 otevírali kontakty do Vídně, Londýna a na západ vůbec. Částečně jsme získali kontakty také přes jejich studenta profesora Jaroslava Pátka. Z hlediska zahraničí máme kontakty přes Erasmus. Začínali jsme smlouvami se třemi univerzitami, dnes máme mnohem více. Dříve se zahraniční kontakty děly právě pod patronací profesorky Teichové, v současnosti se dějí hlavně skrze spolupráci na různých projektech. Jinak na našem ústavu organizujeme v omezenější míře také přednášky pro zahraniční badatele. Dnes je jich méně než dříve, když jsem například já zval své německé kolegy, máme na to méně prostředků. Trochu nás mrzí, že se nenavázalo na aktivitu profesora Toniho Pierenkempera z Kolína nad Rýnem. Univerzita s ním má smlouvu, ale po jeho odchodu do penze jeho následník neprojevil příliš velký zájem, a vše skončilo u vyhybavých odpovědí. Kontakty by se daly definovat i členy redakčního kruhu našeho časopisu, kde máme Catherine Albrecht a další. Možná bych měl i zmínit, že ústav byl činný i při reorganizaci Společnosti pro hospodářské a sociální dějiny, která samozřejmě vznikla mnohem dříve, ale v devadesátých letech byla její činnost aktivizována. Na tom se podílel doktor Jiří Hájek a za náš ústav já. V současné době členové ústavu zasedají v jejím výboru. No, a i odtamtud vede cesta na zahraniční konference.

Jak vnímáte současný vztah hospodářských a sociálních dějin. Je existující institucionální spojení stále funkční, případně proč?

Domnívám se, že funkční je. Oboje tvoří součást historie, a jedny bez druhých být nemohou. To, na co patrně narážíte, je, že v současné době není společný projekt. Poslední se vztahoval k hospodářskému nacionalismu a agrárním elitám, kde vystupovali ve větší míře hospodářští historici, ale spolupracovali se sociálními. Spíše bych to viděl jako jednu z výzev pro nového ředitele — nejenom najít společnou výuku, ale najít i téma pro společnou publikaci. Myslím, že pro obor by bylo dobré, aby našel více styčných témat pro své obě části. Věřím, že se obě části oboru mohou vzájemně

obohatit. Například pro nejnovější dějiny jsou archivní materiály často nedostatečné. Ale jen s myšlenkovými konstrukcemi také nevystačíte. Tady mohou hospodářské dějiny podepřít ty sociální právě díky číslům.

Jak hodnotíte úlohu intelektuála a konkrétně historika v soudobé společnosti?

Historik má společnosti co říci. Váha osobnosti by se ale neměla vyznačovat pouze tituly, nýbrž i adekvátním finančním ohodnocením. Dnes má profesor na univerzitě nižší finanční ohodnocení nežli například řidič autobusu. Nechci znevažovat práci řidiče autobusu, ale tohle není v pořádku. Zdá se mi také, že v poslední době bývají historici často zvaní do rozhlasu či televize, aby vykládali věci současné. Myslím si, že od toho historik nemá dostatečný odstup. Je určitě dobře, že ho pozvou, ale historik může kvalifikovaně říci pouze to, jak daná věc vypadala, nebo jak se proces děl v minulosti. Mám také zkušenost s tím, že si mě pozvali do rozhlasu, kde se mě ptali na historii v záležitosti dunajsko-oderského průplavu. Bohužel mi ale nedokázali říci, kdy budou pořad vysílat. Pak jsem se dověděl až zpětně, že pořad už dvakrát reprízovali. To mi přijde neseriózní.

Co jste chtěl v době svého působení na ústavu vybadat či napsat, a nenašel na to dostatek času?

Dlouho jsem přemýšlel například o těch patentech. Ale zklamalo mě, že s tím, co bylo k dispozici, se nedalo mnoho dělat. Teď máme s kolegou Štemberkem projekt o cestování za protektorátu. Dost mě zajímá, a zároveň děsí, podobnost ovlivňování lidí v tomto a v následujícím období. Myslím si, že ačkoli to není úplně hospodářské téma, tak ony vlivy, ať se již týkají institucí a organizací, jsou tak nadčasové, že je jedno, jestli probíhají v meziválečném období, za protektorátu, po válce, na východě, či západě. Jsou charakteristické pro různé typy režimů a upřímně mě to vyděsilo. Já to období nemám rád, a kdyby mě kolega nepřesvědčil, ani bych ten grant nepodal. Teď jsem docela rád, protože tam se ukazuje, že i když si myslíme, že o protektorátu hodně víme, tak o něm tolik nevíme, nebo jen o vybraných záležitostech.

Měl byste konkrétní příklad?

Mě vyděsily brožury Kuratoria nebo Hitlerjugend. Vyměníte obrázky, písničky, a nezáleží na tom, jestli je to k vůdci Stalinovi, nebo k Hitlerovi. Symbolika i organizovanost — to by bylo zajímavé téma, do jaké míry nový režim po roce 1945 či 1948 vědomě či nevědomě onu symboliku přejímal. Osobně jsem si třeba myslel, že Nejvyšší úřad cenový končil v roce 1945, ale on pokračoval až do roku 1949. Vydával stále ty samé dokumenty, jen tam chyběl onen německý symbol. V tom tkví podle mě potenciál tohoto tématu. V pravděpodobnosti, že společnost byla více ovlivněna, než jsme si ochotni připustit.

Jak hodnotíte tradiční výraznou převahu mužů v oboru HSD na FFUK?

Samozřejmě věřím, že jsou si všichni rovni, a podle mě kvalita vyučujícího rozhodně nespočívá na příslušnosti k pohlaví. Tedy pozitivní diskriminace u nás v tomto směru není. Každopádně v době, kdy ústav vznikal, zde byly starší kolegyně, které odešly do důchodu, nebo již zemřely. Dále kolegyně Šetřilová-Čechurová byla na našem ústavu

jako absolventka, ale přestoupila. Spíš to je množstvím úvazků, které bylo možné naplnit. A pokud někdo nastoupil na pracovní poměr na dobu neurčitou, tak ústav je typický tím, že má spoustu profesorů a docentů, ale žádného odborného asistenta. Když někdo po dosažení docentury získá poměr na dobu neurčitou, tak nějaká úmyslná genderová nevyváženost nepřipadá v úvahu. Každopádně se blýská na časy. Řekl bych, že velmi dobře zapadla kolegyně Štolleová. A mezi externisty výrazně převládají ženy.